

dale duševnih čina, ganuća i raspoloženja. Slika može samo jedan momenat u tom razvitku života fiksirati. Ali umjetničko djelo ima nam više dati nego odsjek jednog časka. Treba da fiksira stanje života, raspoloženje, način konkretne ličnosti, ono, što ostaje i što se krije na temelju svake promjene. Ali se to može prikazati samo u jednom određenom časku. A mrtvačka maska ne fiksira lice kojega god čovjeka u kojem god časku, već u odlučnom času hoće da zadrži lice ovog ili onog usnulog čovjeka u položaju gdje leži. Ako se maska drži uspravno, griješi se protiv istine, a još više griješi se, ako se nastoji iz maske napraviti poprsje. Tako sudi autor. Ali ako se napravi poprsje svečivo ne samo iz maske, nego se umjetnik ujedno okoristi i drugim podacima, autentičnim slikama i poznatim osebinama lica svečeva, kao što se to učinilo kod poprsja sv. Ignacija Lojolskoga, ne možemo, čini mi se, tvrditi, da se što radilo protiv historijske istine.

Pisac priznaje i žali pri koncu, što je njegov rad nepotpun i donekle nedotjeran. Ali nije htio da odgodi izdanje svoje ad Kalendaras graecas.

10. Trebalo bi nam sada još uvažiti sam tekst ovih raznih životopisa. Ali se moram zadovoljiti kratkim bilješkama. Taj tekst obično obuhvaća samo jednu ili dvije-tri strane kod pojedinih slika; ali nam u zbijenoj jezgrovitosti prikazuje značajne crte i doživljaje svakog u ovu legendu uvrštenog ugodnika Božjega. Pisac se, što se tiče historijske kritike, drži zlatne sredine između ubitačne hiperkritike i prevelike lakovjernosti, i uopće odlikuje se svuda katoličkim ili crkvenim osjećajem. To se jasno vidi n. pr. kod opisivanja djelatnosti sv. Ivana Eudes-a i zatorne hereze jansenističke. Djelo nosi na čelu »Imprimatur« paderbornskog Ordinarijata i zgodno je dedikirano »Mariae, semper Virgini, Matri Dei ac hominum, Reginae Sanctorum omnium«.

Lijepo opremljeni spis svake je preporuke vrijedan.

Aktualna pitanja s područja psihologije i filozofije religije

Kritični zbirni referat

Dr. Vilim Keilbach

Ugodna mi je dužnost da na ovom mjestu referiram o čitavom nizu vrijednih naučnih rasprava iz filozofije i psihologije religije. Rasprave o kojima će biti govor izašle su u kolekciji »Abhandlungen zur Philosophie und Psychologie der Religion«, koju izdaje G. Wunderle, profesor apologetike i poredbene religijske znanosti

na univerzitetu u Würzburgu, u nakladi: C. J. Becker Universitäts-Druckerei, Würzburg. Dosad su izašli slijedeći svesci:

- (1) J. Schuck, Das religiöse Erlebnis beim hl. Bernhard von Clairvaux. Ein Beitrag zur Geschichte der christlichen Gotteserfahrung. 111 S. 1922. RM 2,20.
- (2) L. Faulhaber, Wissenschaftliche Gotteserkenntnis und Kausalität. Eine Untersuchung zur Grundfrage der Apologetik mit besonderer Berücksichtigung aktueller Probleme. XIII—122 S. 1922. RM 2,50.
- (3) J. Lenz, Die docta ignorantia oder die mystische Gotteserkenntnis des Nikolaus Cusanus in ihren philosophischen Grundlagen. VIII—132 S. 1923. RM 2,50.
- (4) G. Wunderle, Frühkindliche religiöse Erlebnisse im Lichte späterer Erinnerung. Psychologische Studie im Anschluss an eine Umfrage. IV—61 S. 1923. RM 1,60.
- (5) L. Faulhaber, Die »drei Wege« der Gotteserkenntnis und der wissenschaftliche Gottesbegriff. Ein Beitrag zur Kritik der wissenschaftlichen Gotteserkenntnis. IV—83 S. 1924. RM 2,—.
- (6/7) K. Fröhlich, Studien zur Frage nach der Realität des Göttlichen in der neuesten deutschen Religionsphilosophie. 296 S. 1925. RM 5,50.
- (8/9) L. Stamer, Das Übernatürliche bei Schleiermacher. 150 S. 1925. RM 2,75.
- (10) F. Meerpohl, Meister Eckharts Lehre vom Seelenfünklein. XII—114 S. 1926. RM 2,40.
- (11) R. Haehling von Lanzenuer, Die Grundlagen der religiösen Erfahrung bei Karl Barth. VIII—75 S. 1927. RM 2,—.
- (12/13) J. Hasenfuss, Die Grundlagen der Religion bei Kant. XVI—183 S. 1927. RM 4,20.
- (14/15) J. Wanninger, Das Heilige in der Religion der Australier. Eine Untersuchung über den Begriff »Tjuringa« bei den Aranda. XV—137 S. 1927. RM 3,—.
- (16/17) H. Newe, Die religiöse Gotteserkenntnis und ihr Verhältnis zur metaphysischen bei Max Scheler. Untersucht unter besonderer Berücksichtigung der historischen wie methodisch-erkenntnistheoretischen Grundlagen. VIII—154 S. 1928. RM 3,30.
- (18) J. Pascher, Die plastische Kraft im religiösen Gestaltungsvorgang nach Joseph von Görres. Eine Studie zur Religionspsychologie. XII—76 S. 1928. RM 2,—.
- (19) O. Karrer, Das Göttliche in der Seele bei Meister Eckhart. VII—127 S. 1928. RM 2,70.

- (20/21) H. Tuebben, Die Freiheitsproblematik Baaders und Deutingers und der deutsche Idealismus. XIV—152 S. 1929. RM 4,—.
- (22) J. Barion, Die intellektuelle Anschauung bei J. G. Fichte und Schelling und ihre religionsphilosophische Bedeutung. VIII—115 S. 1929. RM 2,50.
- (23) J. Pascher, Der Seelenbegriff im Animismus Edward Burnett Tylors. Ein Beitrag zur Religionswissenschaft. VIII—110 S. 1929. RM 3,—.
- (24) A. Back, Das mystische Erlebnis der Gottesnähe bei der heiligen Theresia von Jesus. Eine religionspsychologische und religionsphilosophische Untersuchung. 112 S. 1930. RM 3,—.
- (25) P. Schäfer, Das Schuldbewusstsein in den Confessiones des heiligen Augustinus. Eine religionspsychologische Studie. XV—144 S. 1930. RM 3,50.
- (26) G. Wunderle, Um Konnersreuth. Neueste religionspsychologische Dokumente. 65 S. 1931. RM 2,—.
- (27/28) J. Schilling, Die Auffassungen Kants und des hl. Thomas von Aquin von der Religion. XII—240 S. 1932. RM 6,50.
- (29) F. Mahr, Religion und Kultur. Die neueste Kulturphilosophie im Lichte katholischer Weltanschauung. XV—120 S. 1932. RM 3,—.
- (30) B. Meerpohl, Die Verzweiflung als metaphysisches Phänomen in der Philosophie Sören Kierkegaards. XI—131 S. 1934. RM 3,—.
- (31/32) F. M. Rintelen, Wege zu Gott. Eine kritische Abhandlung über das Problem des Gotterfassens in der deutschen protestantischen Theologie der Nachkriegszeit. XV—160 S. 1934. RM 4,—.
- (33/34) J. Hasenfuss, Die Religionsphilosophie bei Jakob Friedrich Fries. XIX—315. S. 1935. RM 7,50.
- (35/36) F. Hohmann, Bonaventura und das existenzielle Sein des Menschen. XI—239 S. 1935. RM 6,—.
- (37) L. Jaspers, Der Begriff der menschlichen Situation in der Existenzphilosophie von Karl Jaspers. VIII—93 S. 1936. RM 3,—.
- (38/39) K. Delahaye, Die »memoria interior«-Lehre des heiligen Augustinus und der Begriff der »transzendentalen Apperzeption« Kants. Versuch eines historisch-systematischen Vergleichs. XV—166 S. 1936. RM 4,50.
- (40) G. Wunderle, Die gestaltende Kraft der Religion im Seelenleben des Menschen. Ein Beitrag zur religiösen Anthropologie. 36 S. 1936. RM 1,—.

- (41) A. Hämel-Stier, Das Seelenleben der heiligen Johanna Franziska von Chantal. Ein wissenschaftlicher Beitrag zur Psychologie weiblichen Heiligkeitsstrebens. VIII—68 S. 1937. RM 2,40.
- (42) A. Anwander, Das Prinzip des Gegensatzes in den Religionen. VIII—94 S. 1937. RM 4,—.
- (43/44) H. Spreckelmeyer, Die philosophische Deutung des Sündenfalls bei Franz Baader. XVI—312 S. 1938. RM 7,50.
- (45) H. Kümmet, Die Gotteserfahrung in der »Summa Theologiae Mysticae« des Karmeliten Philippus a SS. Trinitate. XIV—123 S. 1938. RM 4,50.

Od katoličkih učenjaka u Njemačkoj Wunderle bez sumnje ima najveće zasluge za rad na području empiričke psihologije religije. Još se i danas sa zanimanjem čita njegova uvodna rasprava o zadaćama i metodama psihologije religije: Aufgaben und Methoden der modernen Religionspsychologie (Eichstätt 1915). Važno mjesto zauzima njegova empirička studija o psihologiji kajanja: Zur Psychologie der Reue (Archiv für Religionspsychologie. 2/3, 1921, str. 39—107). Njegov uvod u psihologiju religije ostao je — pored Gruenovog priručnika — do danas najupotrebljiviji i najbolji prikaz za prvu orijentaciju u ovoj mladoj nauci: Einführung in die moderne Religionspsychologie (München 1922). Iza toga slijedile su mnoge druge aktualne publikacije. Spominjem samo najvažnije: Das religiöse Erleben (Paderborn 1922), Über das Irrationale im religiösen Erleben (Paderborn 1930), Glaube und Glaubenszweifel moderner Jugend (Düsseldorf 1932), Zur Psychologie der Stigmatisation (Paderborn 1938). — Isto je tako važan i Wunderleov rad na području filozofije religije. Da ne govorim o mnogobrojnim raspravama religijsko-filozofskog sadržaja, ističem samo da nam je Wunderle na njemačkom jeziku dao prvi upotrebljivi udžbenik i priručnik ove nove discipline: Grundzüge der Religionsphilosophie² (Paderborn 1924, prvo izdanje: 1918).

Radovi naprijed navedene kolekcije bave se različnim religijsko-psihološkim i religijsko-filozofskim pitanjima, među kojima nema naročite uže veze. Velikim dijelom su to izabrane doktorske disertacije i slične monografije. Radi izvjesne preglednosti možemo ih pod vidom njihovog sadržaja podijeliti u nekoliko grupa.

U prvu ćemo grupu računati spise religijsko-psihološkog značaja. — Kolekciju je otvorio Schuck (1), koji je uvjerljivo dokazao da je sv. Bernard bio vješt u psihološkom promatranju vlastitog i tuđeg religioznog života. U Bernardovim se prikazima već dosta tačno razlikuju emocionalni i intelektualni činioci kao i naravni i nadnaravni princip religioznog doživljavanja. U njima se također opširno opisuju različni načini sjedinjenja s Bogom. — O

Ispovijestima sv. Augustina bilo je već mnogo polemika. Još se i danas pisci veoma razilaze u pogledu njihove historijske i psihološke vrijednosti. Stoga je i Schäferova monografija (25), koja se bavi krivnjom kao centralnim pitanjem Ispovijesti, dosta prijeporna. Piščeve su tvrdnje, doduše, uvijek dobro obrazložene, ali zadnja riječ u ovom pitanju ostat će, kako se čini, Augustinova i Božja tajna. — Po metodi kvalitativne statistike bavi se Wunderle (4) ovim osnovnim pitanjem: U čemu i kako se manifestira početak religioznog života kod naše djece? Ne traže se izjave od same djece, već se rani dječji doživljaji promatraju u svjetlu kasnijeg sjećanja. Ta metoda ima razmjerno najmanje poteškoća. Zapisnici o tome svjedoče za relativnu nesamostalnost i pasivnost ranih religioznih doživljaja: dijete uglavnom živi od onog što je primilo od svoje okoline. — Hämel-Stier (41) s psihološkog stanovišta prikazuje razvitak duševnog života sv. Ivane Franciske de Chantal, te dolazi do zaključka da je religiozni život ove sveticice bio pravi mistički život. — Još je dublje zahvatio u pitanje mističkog doživljavanja Back (24), ma da direktno uočuje samo život sv. Terezije od Isusa. Sličan značaj imaju i radovi od Kümmeta (45), Meerpohla (10), Karrera (19) i Paschera (18). U njima se izvršno obrađuje psihološka strana mističkog doživljavanja. Njihove izvode zgodno dopunjuje Lenz (3) s filozofskog stanovišta. — Ovamo spada donekle i polemika oko stigmatizirane Terezije Neumann iz Konnersreutha. Wunderle (26), koji je kroz više godina na licu mjesta proučavao psihološki aspekt neobičnih Terezijinih doživljaja, objelodanio je predavanje što ga je držao 1930 godine u Erfurtu na međunarodnom kongresu za psihologiju religije. Oštro je prigovarao poznatom Gerlichovom djelu o Tereziji Neumann. Zbog toga je na samom kongresu došlo do neugodnog sukoba između Gerlicha i Wunderlea, pa je tom zgodom cijela skupština javno osudila Gerlichove lične napadaje. Poslije je benediktinac A. Mager napisao izvještaj o kongresu braneći Wunderlea. Uslijed toga nastala je oštra polemika između Gerlicha s jedne strane i Wunderlea i Magera s druge strane. Na međunarodnom kongresu za psihologiju religije u Beču govorio je Mager 1931 godine o temi »Psihologija religije i događaji u Konnersreuthu«. Tom je prilikom naglasio da u konnersreuthskom zbivanju ima više naravnih, štoviše, patoloških činilaca. Ova polemika sačuvat će svoju vrijednost kao zbirka poučnih dokumenata o Konnersreuthu. — U monografiji o pojmu duše u Tylorovom animizmu pokazuje Pascher (23) da Tylor zastupa jednu aprioristički shvaćenu evoluciju, a da mu je glavna pogreška ta što je etnološke podatke odveć površno shvatio, jer ih nije psihološki produbljivao.

Drugu grupu sačinjavaju spisi religijsko-filozofskog sadržaja. — Najznačajniju monografiju na tom području daje Schilling (27/28) konfrontirajući Kanta i sv. Tomu u njihovom shvaćanju religije. Sv. Toma stoji u središtu srednjovjekovne filozofije,

Kant u središtu modernog naziranja na svijet. Prema pravilu »*interpretatio benigna*« nalazi Schilling da Kant ne stoji samo u oprečnom odnosu prema sv. Tomi, nego da njihovo mišljenje ima dosta dodirnih tačaka. — U istom duhu Delahaye (38/39) konfrontira sv. Augustina i Kanta, te nalazi da u njihovom traženju Boga ima mnogo sličnosti. Način na koji Schilling i Delahaye obraduju svoju temu vrlo je simpatičan i sigurno više koristi ispravnom razumijevanju velikih mislilaca nego rigorozna tumačenja tekstova, tumačenja kojima se na štetu same nauke grade nepotrebne barikade. — O temeljima religije kod Kanta radi i Hasenfuss (12/13), koji nalazi da Kant u svim glavnim pitanjima dolazi u sukob s kršćanstvom. Hasenfuss (33/34) obraduje i filozofiju religije kod J. Friesa, koji u svom odnosu prema religiji i kršćanstvu zauzima slično stajalište kao Kant. Rezultat, doduše, nije nov, ali je novo njegovo opravdanje. Za razumijevanje razvitka filozofije religije u protestantizmu ovi radovi imaju veliko značenje, jer pokazuju prve temelje racionalističkog shvaćanja religije. — Nastavak i posljedice kantovske religijsko-filozofske problematike ispituju Barion (22) kod Fichtea i Schellinga, Stamer (8/9) kod Schleiermachersa, Spreckelmeyer (43/44) kod Baadera, Tuebben (20/21) kod Baadera i Deutingera, Newe (16/17) kod Schelera, Haehling v. Lanzener (11) kod Bartha, a Fröhlich (6/7) i Rintelen (31/32) općenito u novijoj njemačkoj filozofiji religije. Stoga se među ovim spisima može naći izvjesna historijsko-sistematska veza koja, doduše, nije bila intendirana od samih pisaca, ali koja stvarno omogućuje dosta dobru sintezu religijsko-filozofske problematike 19 i 20 stoljeća. Dva pitanja stoje u središtu ove problematike: pitanje spoznaje o Bogu i pitanje slobode čovjeka.

Jedna treća grupa radova uočuje egzistencijalnu filozofiju religije. — Hohmann (35/36), sam franjevac, prikazuje mišljenje sv. Bonaventure kao »egzistencijalno mišljenje«, a samog sv. Bonaventure kao »egzistencijalnog čovjeka na visini srednjeg vijeka«. Dosadašnje su interpretacije tobože nedovoljne i takoreći isključivo historijski orijentirane. Međutim, ni Hohmann ne daje pravu novu interpretaciju, već samo transponira poznate interpretacije u novu, »egzistencijalnu« terminologiju. — Meerpohl (30) ukratko prikazuje antropologiju i egzistencijalnu dijalektiku kod Kierkegaarda, te ispituje njegov pojam »zdvajanja« ili »očajavanja« kao metafizičke pojave. Kierkegaard nije htio dati novi sistem, nego je samo htio izbaviti čovjeka od panlogističkog filozofiranja i naučiti ga da opet bude svijestan svoje konkretne egzistencije. Pojam egzistencije kod njega ima etičko-religiozni, zapravo kršćanski značaj. »Zdvajati« znači krivo se odnositi prema samom sebi, prema svojoj egzistencijalnoj zadaći: čovjek subjektivno neće da ostvari ono što objektivno treba da bude. Kad čovjek stvarno zdvaja, znak je da mu je nenasno ostati u krivom odnosu prema samom sebi. Stoga stvarnim zdvajanjem ujedno svladava svoju ontičku napetost.

— Benediktinac J a s p e r s (37) ispituje pojam »čovječje situacije« u filozofiji istoimenog velikog mislioca. Svoju aktualnost dobiva to pitanje naročito tim što je Jaspersovo rješenje obračunavanje sa zoološkom antropologijom, s pozitivizmom i s idealizmom. Jaspersu je jasno da čovjek nije potomak životinje, ma da ne zna pozitivno ni za podrijetlo ni za svrhu čovjeka. Isto je tako uvjeren o neopravdanosti pozitivističkog i idealističkog stanovišta, ma da opet sam ne daje pozitivno rješenje pitanja o čovjeku. Tim se i specificira smisao spomenutog obračunavanja. »Egzistencijalni čovjek« prelazi svoje vlastite granice, a pogled mu je upravljen prema beskrajnosti. Njegov se život odvija kao naročiti dijalektički proces, kao anti-tetička borba između kaosa i oblika u pravcu sinteze oblikovane egzistencije. Egzistencijalni se čovjek uvijek nalazi između dvije suprotnosti: između svoje mogućnosti i svoje potpune ostvarenosti. Zato njegova egzistencija nije apsolutnost, već je u odnosu prema drugim egzistencijama i prema transcendenciji, ma da su sve te egzistencije i transcendencija sasvim heterogene. To je, uostalom, sve što znamo o transcendenciji: ona je nešto što omogućuje odnos između egzistencije i onog za čim ova ide. Na pitanje o Božjem bitku nemamo odgovora. Jaspers, doduše, ne obožava čovjeka, ali nije ni pozitivno riješio problem Boga. Ovim je stanjem stvari donekle uvjetovano zašto ni iz ovog prikaza ne možemo pouzdano i tačno doznati što znače Jaspersovi temeljni pojmovi »egzistencija«, »transcendencija«, »situacija« itd. Pisac se nije dovoljno oslobodio od samog izvornog teksta.

Preostalo je još nekoliko radova filozofskog sadržaja. — F a u l h a b e r (2) prikazuje značenje principa kauzaliteta za problem naučne spoznaje Boga. Taj je prikaz danas već u mnogom pogledu manjkav, jer je kasnija borba oko opravdanja principa kauzaliteta vodila do novih uvida u taj još uvijek zamršeni problem. Druga je Faulhaberova (5) studija uglavnom historijski orijentirana. — U jednom proširenom predavanju pokazuje W u n d e r l e (40) da ne daju samo pojedini narodi svojoj religiji naročito obilježje, nego da i sama religija ima velik upliv na formiranje duševnih vrednota i duševnih osobina naroda. U tom je antropološko značenje religije. Ovdje je isključivo govor o kršćanstvu. — A n w a n d e r (42) promatra religiju u svijetlu imanentne »oprečnosti« (polariteta, napetosti, dualizma, potencijalnosti), ovog sveobuhvatnog zakona života. Takve su oprečnosti imanencija - transcendencija, dinamika - statika, oblik - punina (vjera - ljubav), pojedinačnost - cjelovitost, raščlanjenost - cjelovitost. U velikim linijama prati pisac ove oprečnosti kroz čitav niz važnih religija pokazujući njihov različiti ritam, njihovo različito izravnanje u »zlatnoj sredini« ili njihova različna protivurječja. — Na koncu treba još spomenuti M a h r a (29), koji promatra noviju kulturnu filozofiju u svijetlu katoličkog naziranja na svijet, pri čemu opširno prikazuje i stav protestantizma prema »svijetu«. — W a n n i n g e r o v a (14/15)

studija strogo uzevši ne spada u ovu kolekciju, jer radi o historijskoj temi.

Već se iz ovog kratkog prikaza vidi koliko je aktualnih religijsko-psiholoških i religijsko-filozofskih pitanja obrađeno u ovoj kolekciji, i to za kratko vrijeme od 16 godina njenog izlaženja. Iako ti radovi ne potječu svi direktno iz Wunderleove škole, ipak je Wunderle svojom ulogom koju igra u povijesti psihologije religije njemačkog katolicizma njihov duhovni otac i pokrovitelj. Uz njegovo ime vezan je katolički religijsko-psihološki rad u Njemačkoj, a njegov je pravac bio češće s priznanjem i pohvalom odobran i od istaknutih stručnjaka drugih konfesija.

Motivi vjerskih obraćenja

Povodom knjige prof. V. Štejna: *Od profesorske stolice do samostanske ćelije*.*

O. Urban Talija

Ovdje se radi o prelazu Rusa Pečerina u krilo katoličke Crkve — o jednoj konverziji. Najmilija je čovjeku stvar uz koju čvrsto prijanja, materinski jezik što je naučio od svoje matere, i religija u kojoj se rodio i odgojio. Sve će laglje čovjek promijeniti, ali teško ili nikako svoj jezik, svoju religiju; to je čovjeku najmilije.

Konverziju ili prelaz mi shvaćamo iz poganstva na kršćansku vjeru ili prelaz iz jedne kršćanske konfesije koja je ili skizmatična ili heretična ili jedno i drugo, na katoličku vjeru. Konverzije su preokreti u religioznoj savjesti. Ti preokreti mogu biti neočekivani, nagli kao što je bila konverzija sv. Pavla na putu u Damask, ili Ratisbonne-a u crkvi sv. Andrije delle Fratte u Rimu, a mogu biti postepene, kao na pr. sv. Augustina. On nam je u svojim »C o n f e s s i o n e s« divno opisao sve etape, koje je proživljavao sve do svoje potpune konverzije. Ovako piše u svojim »I s p o v i j e d i m a«:

»Kada sam u tajanstvenoj dubini mojega duha sakupljao pred oči sve svoje siromaštvo i nevolje svoje, bđdila se oluja u duhu momemu, koja je nosila kišu suza mojih. I da bih slobodnije mogao plakati, ustadoh i odolećih se od Alibija. Samoća mi se činila zgodnija da plačem.... Bacih se pođ jednu smokvu i sam ne znam kako. Tu protekoše rijeke suza mojih; to je bila prva žrtva tebi mila... i ja sam tebi govorio, Bože, ovim ili sličnim riječima: Nemoj se spominjati opačina mojih starih... osjećao sam

* Od profesorske stolice do samostanske ćelije (Religiozni put Vladimira Pečerina), 8°, str. 45, Zagreb 1938; izdala dominikanska naklada »Istina«.